

impact on itself. Investigated periodization model of social development today has heuristic value as prognostic and contain potential: stated at the time, these schematic designs anticipated the transition to post-industrialism, indicating their futures function.

Keywords: *civilization, formation, historical periods, civilization approach, formational approach.*

УДК 323.1(478.9)

Добровольська А. Б.,

кандидат економічних наук,

старший науковий співробітник

відділу історії нових незалежних держав,

Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України»

(Київ, Україна), E-mail: lindob@ukr.net

ПРОБЛЕМИ ПОЛІТИЧНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ НАЦІЇ В УМОВАХ ЕТНІЧНОЇ НЕОДНОРІДНОСТІ: ДОСВІД МОЛДОВИ

Анотація. *Розглянуто передумови та чинники формування етнічної неоднорідності в Молдові. Досліджено вплив неоднорідності на процеси політичної консолідації нації в умовах демократичного транзиту. Проаналізовано вплив міжнародних чинників і змін у внутрішньому стані суспільства на інтеграційні пріоритети.*

Ключові слова: *пострадянський простір, Молдова, посткомуністична трансформація, етнічна неоднорідність, нацменшини, мовне питання, інтеграційні пріоритети.*

Більшість сучасних держав і суспільств, прямо або опосередковано, визнають свою неоднорідність в етнічному, мовному, культурному та інших відносинах. Різноманіття оцінюється як норма і підтримується як частина організованого суспільного життя. Визнання різноманіття як загальнозначущої цінності знаходить свій прояв у виробленні і застосуванні відповідних правил і принципів. Практично усі країни Європи і Північної Америки у тих чи інших формах – у законодавстві, офіційних заявах і практичних рішеннях – визнають важливість політики різноманітності. Основні прийнятні і бажані підходи до управління різноманітністю закріплені у міжнародному праві - універсальних і регіональних договорах, деклараціях і рекомендаціях. Найменування, межі, цілі, завдання, зміст і характер цієї політики визначаються у різних випадках по-різному в залежності від демографічної ситуації, стану суспільних інститутів, політичного режиму, інтелектуальних традицій і багатьох інших обставин.

Підходи до оцінки проблем етнічного різноманіття, а отже і управління цією сферою суспільного життя, на пострадянському просторі мають свою специфіку, обумовлену як ідеологічним спадком соціалістичного минулого, так і орієнтацією на демократичні цінності консолідованої Європи. Після розпаду СРСР самоорганізація внутрішніх територій і спільнот колишніх радянських республік включала формування нових моделей державного устрою, інституалізацію й модифікацію демократичних процедур і принципів функціонування держави. В основі більшості реформ, які проводились державами пострадянського простору лежала ідея трансплантації (запозичення) інститутів з більш передового інституційного середовища. Однак інститути, що виникли в іншому суспільному просторі, у національних умовах нових незалежних держав не завжди виявлялися життєздатними. Напрацьовані у попередній період правила функціонування соціальних інститутів успішно чинили опір ідеологічним змінам і демонстрували значну стійкість у більшості колишніх союзних республік. Навіть після більш ніж 20 років незалежності ідеї та інститути, що сформувалися в радянський період, у тій чи іншій формі продовжують існувати і тим самим впливають на сучасний стан справ у більшості нових незалежних держав.

У період національного відродження держави пострадянського простору по-

різному оцінювали свою цивілізаційну приналежність. Відмова від колишніх і сприйняття нових цінностей у кожній з союзних республік у визначальному ступені залежали від культурної готовності націй до тих або інших змін. Як наслідок підходи до оцінки проблем різноманіття, а так само ті чи інші компоненти етнокультурної політики нових незалежних держав, могли бути проявом як комуністичної спадщини так і породженням нових реалій державної незалежності. Вплив змін на інститути у системі державного управління, зокрема на ситуацію у сфері управління різноманіттям, можливість запозичення нових інститутів, а також причини і наслідки стійкості старих залишаються питаннями, важливими для всіх держав пострадянського простору і для оцінки перспектив їх демократичного розвитку.

Переломним етапом серед сукупності безлічі географічних, історичних і соціально-політичних чинників, під впливом яких складалося етнокультурне різноманіття пострадянських держав, стала трансформація спільного для них у недавньому минулому соціально-економічного простору. Розпад Радянського Союзу загострив у більшості союзних республік проблеми, створені попередньою адміністративною й міграційною політикою. Молдова у цьому сенсі не була винятком, оскільки після розпаду СРСР через Бессарабію пройшли державні кордони трьох країн (України, Молдови й Румунії).

Республіка Молдова – багатонаціональна країна. Більшість її населення (без урахування Придністров'я) складають молдавани, чисельність яких дорівнює 56,82 відсотків. Найбільшою національною меншиною в РМ є румуни, чисельність яких становить 23,18. На території держави також проживають українці (7,62 відсотків населення), росіяни (5,46 відсотків), гагаузи (3,89 відсотків), болгари (1,64 відсотків) [1].

Національні меншини компактно розташовані в окремих регіонах країни. Туркоязычні гагаузи в основному мешкають в автономному територіальному утворенні (АТО) Гагаузія на півдні країни. Етнічні болгари розташовані в сусідньому Тараклійському районі. У цих територіальних одиницях молдавани становлять меншість. Північна Молдова – місце проживання українців. Національні меншини становлять близько половини населення міста Бельці, відомого як північна столиця Молдови. Росіяни мешкають в основному у міських зонах, половина з них - у Кишиневі. Державна столиця – багатонаціональне місто, хоча позиції титульної нації тут досить сильні.

Значна частина немолдавського населення влаштувалася в Молдові у радянський період. Сьогодні більшість з них відчуває ностальгію за Радянським Союзом і дотримується проросійських поглядів. Поняття національні меншини у Молдові практично синонімічно російськомовному населенню, оскільки багато представників нацменшин або не володіють румунською мовою (молдовською, відповідно до конституції), або вважають за краще використовувати російську. Більшість з них – слов'яни.

Протягом майже 25 років незалежності Молдови значна частина нетитульних етнічних груп ухиляється від вивчення румунської мови і негативно сприймає ідею об'єднання з Румунією.

Негативний образ західного сусіда закріпився в їх колективній пам'яті у період між двома війнами, коли Молдова (Бессарабія) входила до складу Румунії. Цей проміжок часу сприймається багатьма представниками меншин як період окупації і утисків за національною ознакою. Такий імідж широко використовувався радянською пропагандою для поглиблення розриву між Румунією і приєднаною до СРСР у 1940-х роках Молдовою.

Як етнічні росіяни, так і представники інших нетитульних етнічних груп слов'янського походження займають проросійську позицію в силу культурної близькості з Росією й історичної пам'яті. Вони сприймають Росію як позитивного

учасника міжнародних процесів.

Зі здобуттям незалежності Молдова під впливом геополітичних інтересів намагалася вийти з-під контролю Росії, сподіваючись, що така віддаленість буде сприяти підвищенню шансів для створення сильної національної державності. Однак нацменшини, які по-іншому сприймали і минуле, і майбутнє країни, не підтримали цей вектор розвитку.

У перші роки здобуття незалежності, «коливання» між східнослов'янськими республіками й Румунією спровокували бурхливі й суперечливі зміни, що супроводжувалися політико-економічною нестабільністю й військовим протистоянням. Наявність у пострадянській Молдові внутрішніх етнонаціональних рубежів слов'янського, тюркського й романського народів значно ускладнила становлення державності. Ігнорування прихильниками об'єднання Молдови з Румунією історично сформованого етнічного різноманіття в регіоні, де молдовани тяжіють до румунів, тюрки-гагаузи – до Туреччини, а росіяни й українці – до східнослов'янського світу, призвели до виникнення політично нестабільних територій у Гагаузії та Придністров'ї.

Стратегічна мета об'єднання Республіки Молдова з Румунією, що виникла у період національного відродження на рубежі 1980-х і 1990-х років, передбачала як перехід молдавської (румунської) мови на латиницю та її проголошенням державною мовою, так і зміну назви Молдавської Радянської Соціалістичної Республіки на Румунську Республіку Молдова; офіційне затвердження етноніма «румунський народ» і глтоніма «румунська мова»; автокефальну незалежність Церкви з назвою – Автокефальна Румунська Православна Церква Бессарабії, Придністров'я та Північної Буковини тощо [2]. Румунізація Молдови викликала відповідну реакцію, яка проявилася у сепаратистських рухах проти «румунської загрози» у придністровському регіоні та на півдні Молдови, де кількість російськомовного населення російської, української і гагаузької національності перевищувала кількість молдаван.

На території колишньої МРСР склалися дві самостійні держави: Республіка Молдова з автономним територіальним утворенням Гагауз Ері та міжнародно-невизнана держава – Придністровська Молдавська Республіка. Етнорегіональний конфлікт, що виник на території Молдови, і необхідність його врегулювання стали, можливо, найсерйознішою перевіркою для становлення державності в Республіці. Неврегульованість Придністровської проблеми і сьогодні виступає джерелом напруги як у середині країни, так і у регіоні в цілому. Наявність політично нестабільних територій актуалізує небезпеку спроб перегляду кордонів, викликаючи прагнення до потенційних територіальних надбань у найближчих сусідів. У цих умовах реінтеграція Придністров'я сприяла б стабілізації ситуації у регіоні.

Побудова демілітаризованої федеративної держави у складі Молдови і Придністров'я дозволила б вийти на авансцену новим елітам і в політиці, і в економіці. Врегулювання конфлікту могло б підвищити інвестиційну привабливість регіону, що у свою чергу сприяло б подоланню бідності й підвищенню рівня життя в країні. Однак прагнення регіонів збільшити свій вплив на противагу центральній владі становить одну з причин недовіри до них з боку уряду Молдови. Суперництво за владу між центральним урядом і етнічними регіонами само по собі виступає джерелом напруги. Молдова – централізована держава і Кишинів побоюється зростання самостійності регіонів. У свою чергу страх підживлює недовіру і заважає співпраці між нацменшинами, які населяють регіони, і центральним урядом.

Ситуація для об'єднання країни дедалі ускладнюється. Віддаленню Кишинева і Тирасполя один від одного сприяють як внутрішні, так і зовнішні чинники. Після більш ніж двох десятиліть з моменту здобуття незалежності стан РМ і

досі описується як «перехідний період», а скільки-небудь стійка і широка згода щодо спрямування і кінцевої точки «переходу» до сих пір не досягнута. Уряд Республіки постійно стикається з несприятливими внутрішніми умовами. Країна вже пройшла через кілька політичних криз; парламент республіки протягом двох з половиною років був нездатний обрати президента, в той час як у межах коаліції постійно виникали внутрішні суперечності. За роки незалежності невирішеними залишилися багато питань розвитку як соціальної так і економічної сфер. Проблеми комунікації з нацменшинами, розумна децентралізації влади в етнічних регіонах і зміцнення громадянської ідентичності шляхом інтеграції немолдован тільки підвищили свою актуальність.

Нездатність національного уряду вирішити внутрішні проблеми підвищує інтеграційну привабливість сусідніх держав. Молдавське суспільство знаходиться під впливом двох конкуруючих між собою ідеологій, обумовлених, з одного боку, існуванням у межах Радянського простору у недавньому минулому, і сусідством з Російською Федерацією (яка все більш явно позиціонує себе як реінкарнація СРСР) у сьогоденні, а також орієнтацією на демократичні цінності консолідованої Європи, з іншого боку.

Як безпосередній сусід Європейського Союзу, Молдова відчуває тяжіння цього інтеграційного об'єднання та його інститутів. З тих пір, як у 2009 році проєвропейська коаліція змістила Комуністичну партію і прийшла до влади, Молдова досить успішно просувалася у бік європейської інтеграції і навіть була визнана лідером Східного партнерства (програми, спрямованої на надання підтримки шести державам Східної Європи і Кавказу по зближенню і інтеграції з ЄС). Республіка Молдова є членом Ради Європи і декларувала бажання вступити в Євросоюз. Серед найбільш значущих досягнень Молдови на цьому шляху стали безвізовий в'їзд в ЄС для її громадян (з квітня 2014 роки) і підписання Угоди про асоціацію (червень 2014 року), що включає Угоду про глибоку та всеосяжну зону вільної торгівлі (СГВЗСТ). Незважаючи на ряд зовнішніх і внутрішніх викликів, що негативно вплинули на впевненість РМ у своїй національній безпеці, уряду країни вдається зберігати прихильність європейському курсу.

Керівництво Молдови прагне адаптувати нормативно-правову базу до європейських стандартів, зокрема докладає певні зусилля, щоб зблизити законодавство про меншини та протидію дискримінації, з підходами, що розвиваються ЄС. На просування і реалізацію політики країни у галузі міжетнічних відносин було спрямовано створення Бюро міжетнічних відносин (спочатку департамент), яке торік відзначило свою 25-ту річницю [3]. Функціонування цієї державної структури у рамках виконавчої влади підтримувала досить прогресивна законодавча база. У період становлення незалежної держави поетапно були прийняті закон про функціонування мов, закони і концепції про національну політику, статус національних меншин та їх етнокультурних організацій і т.п.

За роки незалежності у Молдові накопичено значний досвід у практиці самоорганізації етносів, які проживають на її території. Національні громади та етнокультурні товариства, що утворилися в країні прагнуть шляхом взаємодії з органами і гілками державної влади, зберігати етнічне розмаїття, а також відстоювати і захищати свої права. У той же час представники національних громад дорікають на те, що багато з того, що було законодавчо затверджено, і отримало позитивні оцінки міжнародного співтовариства, сьогодні не дотримується органами влади країни як на центральному, так і місцевому рівнях: представники етнічних меншин не мають квот в органах управління країни, мовна політика ЗМІ проводиться без урахування потреб усіх етносів [4].

Актуалізація питань етнокультурного розмаїття в Молдові значною мірою пов'язана з присутністю Російської Федерації з її відносно розвиненим законодавством про національні відносини і широкими експертними дискусіями

[5, 6]. Зовнішньополітичні амбіції Москви, яка сприймає себе правонаступницею радянської ідеологічної спадщини, загострюють тему сумісності або, навпаки, конфліктності цієї спадщини по відношенню до європейських стандартів захисту меншин і недискримінації. При цьому фахівці відмічають, що тенденції офіційної російської політики у сфері етнокультурного розмаїття, особливо офіційні декларації 2011–2013 рр. по суті, підтверджують відмову від впровадження стандартів Ради Європи у галузі захисту меншин і, навпаки, реанімацію радянських підходів і радянської термінології [7].

Ідеологічна та інституційна спадщина Радянського Союзу у політиці управління етнокультурним розмаїттям і взаємодія цієї спадщини з підходами, запропонованими європейськими організаціями, у даний час значною мірою впливають на тенденції розвитку молдовського суспільства.

Євроскептики експлуатують ідею консервативних цінностей, стверджуючи, що зближення з ЄС зруйнує місцеву мораль. Наприклад, прийнятий Молдовою в 2012 році за підтримки Євросоюзу закон про боротьбу з дискримінацією гарантує права етнічних меншин, але вони самі його не підтримують, оскільки цей документ також гарантує права сексуальних меншин, що визнається противниками ЄС як пропаганда гомосексуалізму.

Однією з найбільш євроскептично налаштованих груп у Молдові є нацменшини. Вони не сприймають ідею європейської інтеграції (від 67% до 80% у залежності від етнічної групи [8]) та широко підтримують ліві проросійські партії, головним чином комуністів. Нинішній уряд просєвропейської коаліції нацменшини асоціюють з румунізацією Молдови і зміцненням зв'язків з Румунією. Євроскептики пророкують втрату суверенітету країни, введення в Молдову румунської армії, вступ країни у НАТО, як, нібито, обов'язкову умову приєднання до ЄС, і т.п. При цьому вони висловлюють свої позиції не тільки на виборах але й організують інші політичні заходи.

Серед молдован та румунів також немає одностайної позиції з приводу європейської інтеграції. Хоча більшість все ж висловлюється на її користь, громадська підтримка проекту євроінтеграції поступово знижується: з 76% у листопаді 2007 року вона скоротилася до 41,3% у травні 2016 [9]. Розчарування в європейському виборі в Молдові багато у чому пов'язано з результативністю впровадження цього курсу керівництвом країни: з нездатністю проєвропейської коаліції вирішити соціально-економічні проблеми, віддати пріоритет антикорупційним реформам й використанням подвійних стандартів по відношенню до своїх опонентів.

Важливим чинником, що впливає на оцінку поточної ситуації і формує політичні уподобання населення Молдови, є якість життя в країні. Нездатність національного уряду привести країну до позитивних змін сприяє посиленню ролі в Молдові міжнародних суб'єктів. Сусідні держави використовують економічний фактор як інструмент посилення свого впливу у регіоні і роблять це досить успішною. Наприклад, Москва витрачала більш як 43 € на душу населення ПМР на поставки продуктів харчування та надбавки до пенсії, широко рекламуючи цю підтримку. У Придністров'ї упродовж 2011–2014 рр. російські субсидії економіці і малазабезпеченим верствам населення коливались від 25 млн. доларів за рік до 100 млн. доларів за один транш [10]. Якщо додати до цього дешевий газ, що одержували жителі Придністров'я, у порівнянні з високими цінами, які платить решта населення Молдови, то перевага російського інтеграційного проекту у сприйнятті пересічних молдован стає цілком логічною.

Як відзначають експерти: «У той час як фінансування ЄС становить близько 5% від ВВП або 40 € на душу населення, воно залишається невидимим для населення, оскільки з 2009 року ці гроші використовуються головним чином для інституційного будівництва. Остання тенденція у фінансуванні Євросоюзом -

пряма бюджетна підтримка - також не допомагає, оскільки молдавани не можуть відрізнити гроші ЄС від коштів з національного бюджету» [11]. У результаті, вигода від вступу у Митний союз часто виявляється більш доступною розумінню населення, ніж перспектива інтеграції з Євросоюзом.

Росія, зацікавлена у реалізації власного євразійського інтеграційного проекту обіцяла швидку економічну вигоду, наприклад, зниження цін на газ, у разі вступу Молдови до Митного союзу. Вона справляла відчутний вплив на регіони уміло виявляючи слабкі місця у стосунках між Кишиневом і місцевими адміністраціями. У свою чергу регіони, демонструючи логіку «політичного підприємництва», використовують цю ситуацію для вирішення своїх проблем. Показовим в цьому сенсі є приклад Гагаузії, яка з 1994 року користується статусом автономного регіону. У лютому 2014 року в Гагаузії був організований референдум, визнаний центральною владою незаконним. Більшість його учасників підтримала ідею інтеграції Молдови з Євразійським Митним союзом. Відразу після проведення референдуму західні донори зобов'язалися надати протягом 3-5 років близько 12 млн. Євро на підтримку плану довгострокового розвитку Гагаузії. Росія зняла ембарго на молдавські вина виключно для цього регіону, а також була скликана спільна комісія молдавського і гагаузької парламентів для вирішення регіональних проблем.

З часів Російської імперії і Радянського Союзу за Молдову (Бессарабію) з Москвою змагається Бухарест. Румунія, якій за останні роки вдалося якісно змінити свої позиції у регіоні, справляє все більший вплив на ситуацію в РМ. У Бухаресті широко обговорюють перспективи об'єднання двох країн. Згідно опитування, проведеного фахівцями INSCOP Research, у березні поточного року (2016 р.), майже 40 відсотків румунів упевнені, що об'єднання РМ і Румунії принесе останній цілий ряд переваг (не згодні з цим твердженням 28,5 відсотків респондентів і майже 32 відсотки опитаних не змогли однозначно відповісти на це питання або відмовилися на нього відповідати) [13]. Після охолодження відносин Молдови з Росією, Румунія є головним економічним партнером РМ. У травні 2016 року Президент Румунії Клаус Йоханніс підписав закон про виділення Молдові фінансової допомоги на суму в 150 мільйонів євро [12]. Окрім економічної складової, що ставить РМ у залежне становище, її вразливість підвищує неготовність Бухаресту підписати базовий договір, який би на юридичній основі закріпив взаємне визнання суверенітету і територіальної цілісності двох країн. Відсутність відповідної правової бази, яка сприяла б усуненню накопичених за століття територіальних суперечок, загострює проблему ідентичності в Молдові та актуалізує ідеї уніонізму.

Досить суперечливою політичною практикою у цьому сенсі є активна роздача румунського громадянства на території Молдови. Змагаючись за вплив у регіоні Бухарест діє симетрично Росії, яка, у свою чергу, активно роздавала громадянство населенню Придністров'я. Вражає кількісна динаміка роботи Національного бюро по громадянству Румунії: якщо у 2009 році було видано 22 000 паспортів, а в 2010 році – 41800, то у 2011 році вже близько 100 000. У період з 1 січня 2002 р. по 11 квітня 2016 р. було схвалено 385 167 заяв про надання (відновлення) румунського громадянства, поданих молдавськими громадянами [16].

Ілюстрацією результативності діяльності уряду Бухаресту можуть служити дані перепису населення Молдови 2014 року. Згідно з інформацією, поширеною Національним бюро статистики, при загальному падінні чисельності населення (з 3 мільйона 383 тисячі 332 у 2004 році до 2 мільйонів 913 тисяч 281 осіб – у 2014, без урахування даних по Придністров'ю), за останні десять років кількість румунів у Молдові зросла більш ніж у 10 разів (з 2,2 відсотків до 23,18 – в 2014 році). Чисельність молдаван зменшилася майже на 20 відсотків і налічує 56,82 відсотків. За цей період в країні помітно зменшилася і кількість представників

національних меншин: українці становлять 7,62 відсотків населення (у 2004 – 8,4 відсотків); росіяни – 5,46 відсотків (5,9 відсотків); гагаузи – 3,89 відсотків (4,4 відсотків); болгары – 1,64 відсотків (1,9 відсотків). [2, 14].

Динаміка структури населення свідчить про те, що можливість бути румуном в РМ відкриває більш сприятливі перспективи. Сьогодні більшість представників політичної еліти Молдови мають Румунське громадянство. Для пересічних молдаван подвійне громадянство не завжди означає вираження політичної лояльності Москві чи Бухаресту. Наявність паспортів сусідніх країн дозволяє активним громадяни Молдови виживати у складних економічних умовах, полегшуючи перетин кордону (з 2913281 осіб, що проживають в країні, 329 108 є вимушеними мігрантами). Водночас наявність можливості для мешканців Молдови в'їжджати на територію ЄС в якості громадян Румунії перешкоджає становленню РМ як держави, що відбулася, а подвійне громадянство посадовців становить потенційну загрозу лобювання інтересів бізнесу чи політичних кіл сусідньої країни. Так остаточне рішення молдавського Конституційного суду про те, що державна мова в РМ повинна називатися румунською, а не молдавською [18] може бути наслідком того факту, що п'ятеро з шести членів Конституційного суду Молдови, у тому числі його голова Олександру Тенасе, є громадянами Румунії.

У цілому за період незалежності визначальними для формування суспільного настрою в Молдові, зокрема з питань національної ідентичності, були фактори ідеологічного, інформаційного, економічного та політичного характеру. Ці фактори і зараз прямо або опосередковано впливають на оцінку перспектив зближення з ЄС чи Росією. Вони можуть бути як тимчасовими, тобто викликаними поточними подіями або політичним суперництвом, так і системними, тобто пов'язаними з способами державного управління або соціоекономічними структурами. Їх джерелами виступають як центральна влада Молдови, так і зовнішні політичні сили.

Суперечки навколо ідентичності час від часу (здебільшого на передодні виборів) актуалізуються політичною елітою країни. Саме з питань культурної ідентичності у Молдові були зафіксовані найвищі рівні поляризації партійних позицій. Найважливішими з точки зору позиціонування у партійній системі серед окремо взятих лідерами питань виявилися питання, пов'язані з вирішенням етнотериторіального конфлікту і зовнішньополітичної орієнтації [15].

Вагомим імпульсом впливу на стан суспільства, підвищуючи або знижуючи рівень напруги, залишається геополітичний фактор. До різкої поляризації населення Молдови з виникненням двох ворожих таборів, проукраїнського (прозахідного) і проросійського, привів конфлікт між Росією і Україною. Уряд Молдови став на бік першого, нацменшини – другого.

Відокремлення у березні 2014 року Криму від України і його анексія Росією, а також сепаратистська війна на сході України, породили побоювання того, що подібна загроза може виникнути з боку проросійськи налаштованого населення Молдови, особливо з боку нацменшин. Політичні еліти і ЗМІ проголосили, що «події в Криму можуть викликати непередбачені і небажані дії в південній частині Молдови», «Бельці, з їх проросійськими настроями, можуть стати молдавським Донецьком» і «Молдова може отримати свій Донбас», маючи на увазі Гагаузію [17].

У ході української кризи помітно посилилася російська пропаганда, все більше ускладнюючи діалог між двома таборами. З огляду на те, що конфлікт на Україні виник з проєвропейського протестного руху і для багатьох він символізує проблему геополітичного вибору між Сходом і Заходом, розвиток подій на Україні має відчутний вплив на дискурс про європейську інтеграцію в Молдові.

Системна криза 1990-х років, спричинила руйнування сформованих раніше соціальних ідентифікацій і спільностей, активізувала тенденцію поглиблення

плюралізму і дрібності інтересів у більшості радянських республік. У Молдові недолік консенсусу з громадянської ідентичності титульної нації став серйозною перешкодою на шляху побудови міцного фундаменту для багатоетнічної нації. Незавершеність нової стратифікації суспільства, непроявленість загальних і політичних інтересів різних верств і груп населення, відчуженість значної частини населення від системи влади і держави, розмитість ідейно-політичних інтересів, відсутність національної ідеї, сприйнятої широкими верствами суспільства, суперечливий хід демократичних перетворень в країні знаходять свій прояв у незавершеності національної консолідації держави.

Протягом усього перехідного періоду від радянського минулого до демократії, у силу ряду об'єктивних і суб'єктивних причин уряд Молдови виявляв недостатньо гнучкості у національному питанні. Нацменшини не в повному обсязі інтегровані у молдавське суспільство і центральна влада несе на собі частину відповідальності за цю ситуацію. Все більшу актуальність набуває необхідність глибокого аналізу процесів, що відбуваються у міжетнічних відносинах, визначення перспектив і глибинної суті питань міжетнічних відносин які б дозволили зняти напругу між центром та етнічними регіонами, створити умови для взаємодоповнюючого співіснування етносів. За цих обставин вирішення соціально-економічних, політичних та ідентифікаційних проблем, що породжують напруженість, є безальтернативною умовою позитивних зрушень в країні.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Перепись 2014: Гагаузы составляют 3,89 процентов от общей численности жителей Молдовы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://gagauzinfo.md/index.php?newsid=15966> (дата звернення 20.06.2016) – Назва з екрана.

2. Боцан И. Партии и демократизация Республики Молдова [Электронный ресурс] / И. Боцан. – Режим доступа: www.e-democracy.md/ru/monitoring/politics/comments/20081203/ (дата звернення 20.06.2016) – Назва з екрана.

3. Biroul Relații Interetnice [Electronic resource]. – Access mode: www.bri.gov.md/index.php?pag=sec&id=92&l=ru (дата звернення 20.06.2016) – Назва з екрана.

4. Яниев Владимир: Молдавская власть глуха и невнимательна к этническим меньшинствам [Электронный ресурс] / В. Яниев. – Режим доступа: www.vedomosti.md/news/vladimir-yaniev-moldavskaya-vlast-gluha-i-nevnimatelna-k-et (дата звернення 20.06.2016) – Назва з екрана.

5. Осипов А. Что такое этническая дискриминация и что с ней можно сделать? [Электронный ресурс] / А. Осипов. – М.: Центр «Сова», 2012. – 152 с. – Режим доступа: www.sova-center.ru/files/books/ed12-text.pdf (дата звернення 20.06.2016) – Назва з екрана.

6. Верховский А. Современное дискурсивное противостояние русских националистов и федеральных властей. [Электронный ресурс] / А. Верховский. – Режим доступа: www.gorby.ru/userfiles/file/averhovskiy_tp.pdf (дата звернення 20.06.2016) – Назва з екрана.

7. Беспамятных Н. Политика управления этнокультурным разнообразием в Беларуси, Молдове и Украине: между советским наследием и европейскими стандартами [Электронный ресурс] / Н. Беспамятных. – Вильнюс: ЕГУ, 2014. – 300 с. – Режим доступа: www.ehu.lt/uploads/files/book/docs/Politika_Upravlenia_s_54367cb4323ee.pdf (дата звернення 20.06.2016) – Назва з екрана.

8. Нацменьшинства могут помешать евроинтеграции Молдовы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.allmoldova.com/ru/news/nacmeshinstva-mogut-pomeshat-evrointegracii-moldovu (дата звернення 20.06.2016) – Назва з екрана.

9. Опрос ребром: граждане Молдовы хотят сменить власть, но не верят в честные выборы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://newsmaker.md/rus/novosti/opros-rebrom-grazhdane-moldovy-hotyat-smenit-vlast-no-ne-veryat-v-chestnye-vybery-24689> (дата звернення 20.06.2016) – Назва з екрана.

10. Шевченко Р. Почему Приднестровье лишилось российских денег [Электронный ресурс] / Р. Шевченко. – Режим доступа: http://pmrf2.ru/0100_all-articles/rossiya-snyala-pridnestrovo-s-dovolstviya (дата звернення 20.06.2016) – Назва з екрана.

11. Ghinea C. Helping Moldova Stay on the EU Course. Proposals for a Real «More for More» Approach [Electronic resource] / C. Ghinea, A. Paul, V. Chirila // EPC Policy Brief. –

Access mode: http://epc.eu/documents/uploads/pub_4006_helping_moldova_stay_on_the_eu_course.pdf>. (дата звернення 20.06.2016) – Назва з екрана.

12. Глава Румунії підписав закон о выделении Молдавии кредита в 150 млн евро. РИА Новости [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://ria.ru/economy/20160506/1427822208.html#ixzz4AoF5iFZC> (дата звернення 20.06.2016) – Назва з екрана.

13. Опрос: почти 40% румын считают, что объединение с РМ даст ряд преимуществ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://novostimoldova.ru/novostiobshchestvo/6033---40--> (дата звернення 20.06.2016) – Назва з екрана.

14. Национальное Бюро Статистики РМ [Электронный ресурс]. // Перепись населения 2004 г. — Режим доступа: www.statistica.md/pageview.php?l=ru&idc=295 (дата звернення 20.06.2016) – Назва з екрана.

15. Процик О. Партийная конкуренция в Молдове: идеология, организационные стратегии и подходы к разрешению этно-территориальных конфликтов. Кишинев, 2007 [Электронный ресурс] / О. Процик, И. Букатару, А. Волентир – Режим доступа: www.policy.hu/protsyk/Book1/RusContentsandPreface.pdf (дата звернення 20.06.2016) – Назва з екрана.

16. Сколько румынских паспортов выдано молдаванам? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.noi.md/ru/news_id/82562 (дата звернення 20.06.2016) – Назва з екрана.

17. В Молдавии может появиться свой Донбасс [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.newscom.md/rus/v-moldavii-mozhet-poyavit_sya-svoj-donbass.html (дата звернення 20.06.2016) – Назва з екрана.

18. Конституционный суд Республики Молдова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=476&l=ru (дата звернення 20.06.2016) – Назва з екрана.

REFERENCES:

1. Perepis' 2014: Gagauzy sostavlyayut 3,89 protsentov ot obshchey chislennosti zhiteley Moldovy [Census 2014: Gagauz people constitute 3.89 percent of the total population of Moldova] [Electronic resource]. – Access mode: <http://gagauzinfo.md/index.php?newsid=15966>

2. Botsan I. Partii i demokratizatsiya Respubliki Moldova [Party and the democratization of the Republic of Moldova] [Electronic resource]. – Access mode: www.e-democracy.md/ru/monitoring/politics/comments/20081203/

3. Biroul Relații Interetnice [Electronic resource]. – Access mode: www.bri.gov.md/index.php?pag=sec&id=92&l=ru

4. Yaniev Vladimir: Moldavskaya vlast' glukha i nevnimatel'na k etnicheskim men'shinstvam [Yaniev Vladimir: Moldovan authorities deaf and inattentive to ethnic minorities] [Electronic resource]. – Access mode: www.vedomosti.md/news/vladimir-yaniev-moldavskaya-vlast-gluha-i-nevnimatelna-k-et

5. Osipov A. Chto takoe etnicheskaya diskriminatsiya i chto s ney možno sdelat'? [What is ethnic discrimination, and that it can be done?] [Electronic resource]. – М.: Tsentr «Sova», 2012. – 152 s. – Access mode: www.sova-center.ru/files/books/ed12-text.pdf

6. Verkhovskiy A. Sovremennoe diskursivnoe protivostoyanie russkikh natsionalistov i federal'nykh vlastey. [Modern discursive confrontation between Russian nationalists and federal authorities] [Electronic resource]. – Access mode: www.gorby.ru/userfiles/file/averhovskiy_tp.pdf

7. Bepamyatnykh N. Politika upravleniya etnokul'turnym raznoobraziem v Belarusi, Moldove i Ukraine: mezhdou sovetским naslediem i evropeyskimi standartami [Ethnocultural diversity management policy in Belarus, Moldova and Ukraine: between the Soviet heritage and European standards] [Electronic resource]. – Vil'nyus: EGU, 2014. – 300 s. – Access mode: www.ehu.lt/uploads/files/book/docs/Politika_Upravlenia_s_54367cb4323ee.pdf

8. Natsmen'shinstva mogut pomeshat' evrointegratsii Moldovy [National minorities may hinder Moldova's European integration] [Electronic resource]. – Access mode: www.allmoldova.com/ru/news/nacmenshinstva-mogut-pomeshat-evrointegratsii-moldovy

9. Opros rebrom: grazhdane Moldovy khotyat smenit' vlast', no ne veryat v chestnye vybory [Poll edge: Moldovans want to change the power, but do not believe in fair elections] [Electronic resource]. – Access mode: <http://newsmaker.md/rus/novosti/opros-rebrom-grazhdane-moldovy-hotyat-smenit-vlast-no-ne-veryat-v-chestnye-vybory-24689>

10. Shevchenko R. Pochemu Pridnestrov'e lishilos' rossiyskikh deneg [Why Russian Transnistria lost money] [Electronic resource]. – Access mode: http://pmrf2.ru/0100_all-articles/rossiya-snyala-pridnestrove-s-dovolstviya

11. Ghinea C., Paul A., Chirila V. Helping Moldova Stay on the EU Course. Proposals for a Real «More for More» Approach [Electronic resource] // EPC Policy Brief. – Access mode: http://epc.eu/documents/uploads/pub_4006_helping_moldova_stay_on_the_eu_course.pdf.

12. Glava Rumynii podpisal zakon o vydelenii Moldavii kredita v 150 mln evro. [The head of Romania signed a law on the allocation of credit in Moldova 150 million euros] [Electronic resource]. – Access mode: <http://ria.ru/economy/20160506/1427822208.html#ixzz4AoF5iFZC>

13. Opros: pochti 40% rumyn schitayut, chto ob»edinenie s RM dast ryad preimushchestv [Survey: nearly 40% of Romanians believe that the association with the Republic of Moldova will provide a number of advantages] [Electronic resource]. – Access mode: <http://novostimoldova.ru/novostiobshestvo/6033---40-->

14. Natsional'noe Byuro Statistiki RM [The National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova] [Electronic resource]. // Perepis' naseleniya 2004 g. – Access mode: www.statistica.md/pageview.php?l=ru&idc=295&

15. Protsik O., Bukataru I., Volentir A. Partijnaya konkurentsia v Moldove: ideologiya, organizatsionnye strategii i podkhody k razresheniyu etno-territorial'nykh konfliktov. Kishinev, 2007 [Party competition in Moldova: the ideology, organizational strategies and approaches to the resolution of ethno-territorial conflicts] [Electronic resource]. – Access mode: www.policy.hu/protsyk/Book1/RusContentsandPreface.pdf

16. Skol'ko rumynskikh pasportov vydano moldavanam? [How many Moldovans of Romanian passports issued?] [Electronic resource]. – Access mode: www.noi.md/ru/news_id/82562

17. V Moldavii mozhet poyavit'sya svoj Donbass [In Moldova, you may receive your Donbass] [Electronic resource]. – Access mode: www.newscom.md/rus/v-moldavii-mozhet-poyavit_sya-svoj-donbass.html

18. Konstitutsionnyy sud Respubliki Moldova [The Constitutional Court of the Republic of Moldova] [Electronic resource]. – Access mode: www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=476&l=ru

Добровольская А. Б., кандидат экономических наук, старший научный сотрудник отдела истории новых независимых государств, Государственное учреждение «Институт всемирной истории НАН Украины» (Киев, Украина), E-mail: lindob@ukr.net

Проблемы политической консолидации нации в условиях этнической неоднородности: опыт Молдовы

Аннотация. Рассмотрены предпосылки и факторы формирования этнической неоднородности в Молдове. Исследовано влияние неоднородности на процессы политической консолидации нации в условиях демократического транзита. Проанализировано влияние международных факторов и изменений во внутреннем состоянии общества на интеграционные приоритеты.

Ключевые слова: постсоветское пространство, Молдова, посткоммунистическая трансформация, этническая неоднородность, нацменьшинства, языковой вопрос, интеграционные приоритеты.

Dobrovolska A., PhD in Economic Sciences, Senior Research Officer of the Department of History of the newly independent states, State Institution «Institute of World History of NAS of Ukraine» (Kyiv, Ukraine), E-mail: lindob@ukr.net

Problem of the nation's consolidation under conditions of ethnic heterogeneity: Moldova's experience.

Abstract. The study tested the preconditions and factors of formation of ethnic heterogeneity in Moldova. The impact of the ethnic heterogeneity on the processes of the political system transformation is investigated. The influence of international factors and changes in the internal state of society on the integration preferences are analyzed.

Keywords: post-Soviet space, Moldova, post-communist transformation, ethnic heterogeneity, ethnic minorities, language issue, integration priorities.